

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
БАХМАТ Наталії Валеріївни на дисертацію
НЕЗАМАЙ Мар'яни Ігорівни «Формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб», подану до захисту у спеціалізовану вчену раду ДФ 20.051.038 у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 – «Освіта / Педагогіка» зі спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)»

Актуальність теми дослідження. Соціально-політична та економічна ситуація, яка склалася в окупованих Донецькій та Луганській областях, стала основним каталізатором посилення внутрішньої міграції, що призвело до появи нової категорії суб'єктів права – внутрішньо переміщених осіб. Унаслідок вимушеної міграції загострюється низка соціальних, педагогічних, психологічних проблем, відтак, провідне місце у сучасному українському освітньому просторі посідає проблема формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб. Першочерговими потребами таких сімей є житло, соціальні виплати, освіта дітей дошкільного віку, забезпечення належного рівня життя родини. Відповідно перед педагогічними колективами закладів дошкільної освіти, в яких виховуються діти із внутрішньо переміщених сімей, постають складні завдання. А саме: допомогти адаптуватися до нових умов; створювати сприятливе середовище для всебічного особистісного розвитку дітей, задоволення їхніх соціокультурних потреб та інтересів у різних видах діяльності тощо.

Здійснений здобувачкою теоретичний аналіз науково-педагогічних праць з проблеми формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб засвідчив, що її розв'язання ускладняється низкою суперечностей між:

- зростанням вимог соціуму до удосконалення якості професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у царині педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб та недостатнім науковим обґрунтуванням окресленої складової їхньої готовності загалом;

- рівнем партнерства на паритетних засадах педагогів і осіб з внутрішньо переміщених сімей, утім, і дітей дошкільного віку та прогалинами в організації різних форм педагогічної взаємодії, а також їх належним методичним забезпеченням;

– станом співпраці різних інституцій щодо забезпечення нагальних потреб дітей із внутрішньо переміщених сімей та необхідністю її посилення на регіональному й загальнодержавному рівнях.

Зазначене дозволяє зробити висновок про актуальність обраної теми дисертаційного дослідження Мар'яни Ігорівни Незамай.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Мета, завдання, об'єкт і предмет дисертаційної роботи М. І. Незамай є логічно взаємопов'язаними та чітко сформульованими. Поставлені завдання дослідження досить послідовно та логічно розкрито у трьох розділах.

Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (304 найменування), додатків на 66 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 334 сторінки, з них 261 сторінка основного тексту. Робота містить 14 таблиць, 9 діаграм.

У **вступі** обґрунтовано актуальність вибору теми дослідження, означено теоретичну та практичну значущість обраної теми, визначено мету і завдання, сформульовано об'єкт і предмет наукового дослідження; охарактеризовано застосовані методи.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що М. І. Незамай уперше було:

– уперше проаналізовано стан досліджуваної проблеми, нормативно-правове забезпечення щодо надання психолого-педагогічної допомоги дітям із внутрішньо переміщених родин в Україні й уточнено сутність понять «готовність», «педагогічна взаємодія», «підходи до організації педагогічної взаємодії», «готовність до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб»;

– визначено компоненти (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний), критерії сформованості мотиваційно-ціннісного компонента: спрямованість мотивації майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в професійній діяльності; наявність сформованої готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної до використання сучасних педагогічних технологій; прагнення до саморозвитку, самовдосконалення в педагогічній діяльності; когнітивного: володіння знаннями про технології педагогічної взаємодії з дітьми внутрішньо переміщених сімей, їхній зміст, структуру і методику впровадження у діяльність із означеною категорією сімей; діяльнісного: формулювання цілей і завдань педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб; добір форм і технологій (методи, прийоми, засоби) на основі урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей; створення інтерактивних ігор, проблемних ситуацій; укладання портфоліо (технологічні карти, конспекти занять, створення ділових ігор, кейсів, казусів, електронних дидактичних посібників для дітей дошкільного віку); самоаналіз педагогічної діяльності та діяльності всіх учасників взаємодії у ЗДО на її різних етапах, показники готовності майбутніх

вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб та формування готовності у трьох вимірах рівневої якості: (високий, середній, низький);

- теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб (формування позитивної мотивації до налагодження педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб; доповнення змісту педагогічної практики блоком завдань, які передбачають роботу з сім'ями дітей ВПО; використання новітніх освітніх технологій формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб);

- розроблено модель процесу формування готовності майбутніх вихователів ЗДО до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб;

- удосконалено форми (лекції; семінарські заняття, практичні заняття, педагогічна практика та ін.), методи (робота в малих групах, метод щоденника, метод «мозкового штурму», ділова гра, кейс-метод, метод випадку, чат-дискусії тощо);

- подальшого розвитку набули сутнісні характеристики рівневої якості готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб у трьох її вимірах: високий, середній, низький.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в доведенні доцільності впровадження експериментально обґрунтованих умов ефективного формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб на етапі їхньої фахової підготовки; розробці дидактико-методичного супроводу (спецкурс «Сучасні педагогічні технології в закладі дошкільної освіти», навчально-методичний посібник «Педагогічна взаємодія вихователя ЗДО із батьками внутрішньо переміщених дітей: теорія та практика»); положення й висновки дослідження можуть стати підставою для визначення стратегічних напрямів педагогічних досліджень, спрямування зусиль науковців на вирішення найбільш актуальних і значущих завдань, обґрунтування пріоритетів у науці. Матеріали дослідження можуть бути використані для розроблення навчальних планів, програм, підручників, навчальних посібників, педагогічних програмних засобів, модернізації методичних матеріалів для очної, заочної та дистанційної форм навчання у процесі професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб у закладах вищої освіти.

У першому розділі **«Теоретичні засади проблеми формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб»**, обґрунтовуючи рівень наукової дослідженості проблеми роботи, дисертантка аналізує та окреслює стан проблеми наукового пошуку у сучасних дослідженнях учених; уточнює нормативно-правове регулювання життєдіяльності та надання психолого-педагогічної допомоги дітям із внутрішньо переміщених родин в Україні та визначає організаційні підходи педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб як наукова категорія та складова фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

У результаті аналізу та узагальнення наукових напрацювань дослідниця припускає, що педагогічна взаємодія не лише забезпечує успішне виховання та навчання дітей, обмін інформацією між дітьми та дорослими, а й забезпечує сприятливий психологічний мікроклімат, в якому відбувається психоемоційна реабілітація та активізація різних видів діяльності дошкільників із родин ВПО.

Позитивний результат в організації вихователем педагогічної взаємодії з означеною категорією дошкільників забезпечується завдяки досконалому володінню вербальними та невербальними засобами спілкування, доцільним їх поєднанням; умінню зауважувати й адекватно реагувати на невербальні сигнали вихованців; наявності в педагогів комунікативних якостей мовлення, знань психологічних прийомів, що застосовуються в роботі з дитиною для нормалізації стану внаслідок військових дій і вимушеного переселення..

Проведені авторкою наукові розвідки стану нормативно-правового регулювання життєдіяльності дітей із внутрішньо переміщених родин в Україні показують, що воно спрямоване на подолання негативних соціальних і матеріальних наслідків, які зумовлені їх вимушеним переїздом. Окрім цього, забезпечує користування правами та свободами, передбаченими національним й міжнародним законодавством.

У наслідок здійсненої роботи авторка робить висновок про те, що професійна готовність майбутніх вихователів ЗДО до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб ґрунтується на спеціальних професійних якостях, теоретичних знаннях та практичних вміннях. Зокрема, опанування навичками активного слухання, встановлення відносин, що ґрунтуються на довірі, врахування можливостей дитини і уважність до її потреб; пріоритет індивідуальності, врахування множинності й різноманітності характеристик кожного конкретного вихованця, їх статевих відмінностей, темпераменту, характеру, здібностей.

У другому розділі **«Методичні засади формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб»** дисертантка, на основі узагальнення результатів наукового пошуку та вивчення сучасного стану, виокремлює педагогічні умови формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями

дітей внутрішньо переміщених осіб та пропонує авторську модель процесу формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб. Модель доповнюється розробленням та описом змісту, форм та методів формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб.

Запропонована авторкою модель поєднує цільовий, теоретико-методологічний, змістово-технологічний, діагностико-результативний блоки. Їх об'єднуючою ланкою є педагогічні умови формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, до яких М.І. Незамай відносить: формування позитивної мотивації до налагодження педагогічної взаємодії з сім'ями дітей ВПО; доповнення змісту педагогічної практики блоком завдань, які передбачають роботу з сім'ями дітей ВПО; використання новітніх освітніх технологій формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб.

Необхідними якостями майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти дослідниця визначає: відкритість (готовність у відкритті внутрішнього світу іншим, щирість), ініціативність (схильність до діяльнісної позиції у відносинах з близькими), автентичність (природність у стосунках), конкретність (відмова від загальних міркувань, уміння говорити про конкретні переживання, думки).

У третьому розділі **«Дослідно-експериментальна робота щодо формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб»** детально описано мету, завдання й організацію дослідно-експериментальної роботи, окреслено методику формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб та викладено результати перевірки ефективності формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб у процесі професійної педагогічної освіти.

Мету дослідно-експериментальної роботи М.І. Незамай вбачала у перевірці ефективності процесу формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб. Організація експериментального дослідження здійснювалась у три етапи: констатувального, формувального та контрольного. Вони взаємозв'язані та підпорядковані спільній меті дослідження, однак, кожен із них має свої завдання, зміст і результати

Зокрема, на формувальному етапі експерименту було розроблено спецкурс «Сучасні педагогічні технології в закладі дошкільної освіти» із п'яти освітніх модулів. Змістове наповнення модулів спрямовувалось на оволодіння педагогами знаннями й уміннями щодо використання сучасних педагогічних технологій: інтерактивних, інформаційних, технології проблемного навчання, збагачення лексичного запасу дошкільнят, кейс-технологій. Спецкурс було

зреалізовано в процесі неформальної (внутріфірмової) та інформальної освіти майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Ефективність реалізації розробленої автором програми забезпечувалась шляхом використання відповідних форм і методів роботи, які спрямовували на формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб згідно визначених нами компонентів. А саме – мотиваційно-ціннісного (різні види лекцій: лекція-бесіда, лекція-діалог, лекція-презентація); когнітивного (перегляд відео, робота з моделями, схемами, тестовими та практичними завданнями в зошитах); діяльнісного (майстер-класи, творчі майстерні, мозковий штурм, ділова й інтерактивна ігри).

Представлений досвід організації неформального (внутріфірмового навчання) на експериментальних майданчиках засвідчив можливості розширення меж їх неформальної освіти. Особливості їх діяльності авторка вбачала в організаційні мобільності, спрямованості на формування прикладних умінь щодо використання сучасних педагогічних технологій у професійній діяльності.

Результати експериментального етапу дослідження засвідчили позитивну динаміку рівнів сформованості кожного компонента за умови залучення майбутніх вихователів в усі види професійної педагогічної освіти: формальну, неформальну, інформальну.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації, забезпечується кількома чинниками – системністю та логічністю викладення матеріалу, використанням результатів педагогічного дослідження.

Аналіз дисертаційної роботи Мар'яни Ігорівни Незамай дозволяє дійти висновку, що дисертантка на достатньому рівні володіє методами структурно-системного аналізу, вміє здійснювати логічне планування й проведення наукових розвідок, робити узагальнення й аналіз одержаних результатів. Ідеї і висновки, що становлять сутність дисертації, сформульовано нею самостійно.

Повнота викладу в наукових публікаціях, відсутність порушення академічної доброчесності. Положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, ґрунтовно викладені у 20 науково-методичних працях дисертантки. Кількість та повнота висвітлення положень дисертаційного дослідження у наукових публікаціях М. І. Незамай за темою дисертації відповідає чинним вимогам.

Відсутність порушення академічної доброчесності. За результатами перевірки дисертаційної роботи та публікацій не виявлено ознак академічного плагіату, елементів фабрикації та фальсифікації. Авторкою застосовано посилання на його наукові публікації, публікації інших авторів, нормативні документи та інші джерела. У дисертаційній роботі відсутні порушення академічної доброчесності.

Оцінювання змісту та основних положень дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Зміст та основні положення дисертаційної роботи свідчать про її завершеність та відповідність встановленим вимогам. Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені в роботі, авторка обґрунтовує на основі логічного викладу матеріалу. Найважливіші результати дослідження викладені у висновках дисертації, які відповідають сформульованим у роботі завданням. Дисертація оформлена відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України, що висуваються до такого виду робіт. Зміст наукових праць авторки доповнює основні положення дисертації.

У цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу М. І. Незамай, варто окреслити деякі зауваження та надати рекомендації:

1. Вбачається, що п.п. 1.1 більш доцільно розділити на два параграфи, виокремлюючи, так чином, термінологічний апарат та аналітичний огляд наукових напрацювань із проблеми дослідження.

2. Подекуди в роботі надто багато уваги і місця в роботі приділяється визначенню усталених понять, на кшталт поняття «експеримент» (стор.158-160).

3. За нашим баченням до назви п.п. 2.1 слід включити «організаційно-педагогічні» умови, тим більше, що про це в параграфі йдеться.

4. У роботі явно не вказано, який критерій використано для перевірки гіпотези (Пірсона, t-критерій Стюдента тощо).

5. В цілому роботі відчувається відсутність використання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій (окрім набору тексту в тестовому редакторі). Відсутність використання засобів верстки (маркування та нумерація підпунктів, побудова змісту, посилання, зноски тощо) надто збіднює роботу дисертантки, експертів та опонентів та ін.

6. Вбачається, що авторська методика формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб набула більш сучасного та інноваційного змісту за умови використання цифрових технологій.

Проте, слід зазначити, що означені зауваження і побажання стосуються складних і дискусійних питань, які не впливають на загальний високий науковий рівень дисертації та не піддають сумніву основні наукові результати, отримані дисертанткою.

Загальний висновок

Аналіз дисертаційної роботи, анотації дисертації та опублікованих праць дисертантки дає підстави зробити загальний висновок, що дисертаційне дослідження **НЕЗАМАЙ Мар'яни Ігорівни «Формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної взаємодії з сім'ями дітей внутрішньо переміщених осіб»** є завершеною, цілісною науковою кваліфікаційною роботою, має наукову новизну, теоретичне та практичне значення, відповідає вимогам Постанови «Про

присудження ступеня доктора філософії», затверджених Кабінетом Міністрів України від 06.03.2019 № 167 із змінами та доповненнями та «Вимогам до оформлення дисертації», затвердженим наказом МОН України від 12.01.2017 № 40, а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)»..

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії та методик
початкової освіти, заступник декана
педагогічного факультету з наукової
роботи та інформатизації освітнього процесу
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

Наталія БАХМАТ

Підпис засвідчую Н. Бахмат
(прізвище)
Начальник відділу кадрів
І.І.Оліник
(підпис)

Прикарпатський національний
університет ім. Василя Стефанива
Вх. НДОР № 0304-80/349
ср. 12 2024